

Tolnai Gyula: Adalékok Nagykőrös történetéhez 1918-1919 között

Bevezetés

Itt következő tanulmányomban az a cél vezérelt, hogy egy rövidnek tűnő, de annál intenzívebb időszakot mutassak be Nagykőrös város történetéből 1918-1919 között. Az I. világháború lezárulásával, a polgári demokratikus forradalom kitörésével, a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejöttével, a román megszállással és a Nemzeti Hadsereg bevonulásával olyan kaotikus, bizonytalan és vészterhes időszak köszöntött a városra, amely nem csak a város vezetését, de annak társadalmát is hatalmas kihívások elé állította. Tanulmányomban olyan kérdésekre fogok választ keresni, miszerint mely alakulatokban szolgáltak nagykőrösi katonák a világháború folyamán és milyen veszteségeket szenvedtek? Hogyan jelentek meg a baloldali eszmék Nagykőrösön és miként tudott kiépülni a tanácsköztársaság rendszere? És miért nem volt társadalmi támogatottsága a tanácsköztársaság képviselőinek, amikor a Nagykőrösön is jelenlévő nincstelen és szegényebb néprétegek támogatását próbálták megnyerni maguknak? Hogyan fogadta a helyi lakosság a megszálló román katonaságot és mennyire változott meg véleménye a megszállás végére? Legvégül pedig azt fogom vizsgálni, hogy a Nemzeti Hadsereg bevonulása elhozta-e azt a vágyott konszolidációt, amelyet már több éve óhajtott a helyi lakosság. Ezekre a kérdésekre keresem a választ írásomban a teljesség igénye nélkül, ugyanakkor a legteljesebb mértékben támaszkodva a rendelkezésemre álló szakirodalomra és levéltári forrásokra.

Nagykőrösiek a Nagy Háború frontjain

Nagykőrös lakossága 1914 júliusának végén hasonlóan fogadta a háború kitörésének hírért, mint az ország lakosságának nagy része. Nagy lelkesedéssel és támogatással, hiszen egy viszonylag homogén közösség a vizsgálatom tárgya, melynek lakossága igazán csak a sajtóból tudott értesülni a külvilág híreiről. Abból a sajtóból, amely ekkora már jelentős cenzúrán esett át. Emellett a város lakossága történelmi emlékezetében hordozta magával a szerbek elleni ellenséges érzület magvát, hiszen már a Rákóczi-szabadságharcban, illetve az 1848-49-es forradalom és szabadságharcban is összetűzésbe került a helyi lakosság a szerb katonasággal. Így amikor a szerbek elleni háború híre elért a városba, a lakosság olyannyira örömmel fogadta, hogy rengetegen önként jelentkeztek a hadseregbe, illetve több fiatal gimnáziumi tanuló is megpróbált belépni annak ellenére, hogy nem érték el a hadköteles

kort. Ennek kapcsán vizsgálom, hogy mely alakulatokban szolgáltak nagykőrösiek a világháború folyamán.

Az I. világháború kitörésével Nagykovácsoson is megkezdődtek a sorozások és behívások a cs. és kir. közös hadseregbe, illetve a m. kir. honvédségbe. Kutatásaim során kiderítettem, hogy a legtöbb nagykovácsosi a 29. honvéd gyalogezredben, a cs. és kir. jász-kun 13. huszárezredben és a cs. és kir. 38. gyalogezredben szolgált a világháború során. Ezeket Wodlutschka Károly m. kir. ny. honvéd őrnagy, egykori ezredsegédtiszt: A 29. honvéd gyalogezred története c. könyvéből^[1] és Dernyey György huszárezred kapitány: A cs. és kir. jász-kun 13. huszárezred története 1859-1918. c. könyvéből^[2] tudtam megállapítani úgy, hogy a könyvekben az elesettek névjegyzékét^[3] és a legénység névsorát^[4] átnézve itt találtam a legtöbb nagykovácsosi illetőségű katonát. Ezekon kívül még segítségemre volt a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum gondozásában levő magyarezredek nevezetű weboldal is.^[5]

A nagykovácsosi katonák szolgáltak és kivették részüket a harcokból főleg az orosz és a szerb, de a román és az olasz frontokon is. A m. kir. 29. honvéd gyalogezred főként a Szerb Királyság elleni hadjáratban tüntette ki magát vitézségével.^[6] A 29. gyalogezred részt vett az első, a második, a harmadik Drina-menti csatában és az arandjelovac-gornji-milanovaci csatában is.^[7] Az első két Drina-menti csatában összesen 52 szűkebb értelemben vett Nagykovácsoson született lakos volt a város vesztesége (halott, sebesült és hadifogoly) az ezred veszteségi lajstroma szerint.^[8] Míg a harmadik Drina-menti csatában és arandjelovac-gornji-milanovaci csatában a város szülöttjeinek vesztesége 55 fő volt.^[9] A másik nagyobb ezredet a 13. huszárezredet több fronton vetették be a világháború alatt. 1914 júliusában még a Szerb Királyság elleni hadműveletben mozgósították, de a gyors orosz mozgósítás és előretörés következtében már augusztusban az orosz fronton harcolt az ezred.^[10] Az cári Oroszország csapatai ellen harcoltak – a huszárezredben belül – nagykovácsosi katonák 1914. november 16 és 24 között az első Krakkói csatában, ezután pedig a híres Limanovai csatában is december 13-ig, majd pedig a Bukovinai harctéren zajló ütközetekben 1915 februárjától egészen szeptember elejéig.^[11] Az 1916-os Bruszilov-offenzíva alatt is részt vett az ezred a nagyobb csatákban. Ezután újabb átcsoportosítás következett, melyben a 13. huszárezredet az erdélyi frontra szállították 1916. októberében, ezután az itteni harcokban egészen 1918 áprilisáig részt vettek.^[12] Az ezred utolsó áthelyezése májusban történt meg, amikor az olasz harctérre helyezték, ahol egészen a háború végéig tevékenykedett.^[13] A cs. és kir. jász-kun 13. huszárezred pontos veszteségei nem ismertek. Nagykovácsos I. világháborús áldozatai kapcsán az alábbi információk állnak rendelkezésünkre. Összesen 1011 nagykovácsosi katona vesztette életét az első világháború alatt, kiknek a városban a Hősök terén a Hősi emlékmű állít emléket, melynek avatásán vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó, József királyi herceg

és gróf Ráday Gedeon volt Belügyminiszter, Nagykőrös országgyűlési képviselője is részt vett 1927. június 12-én.^[14]

2020-ban készült el a Hadtörténeti Intézet és Múzeum gondozásában az 1. világháborús magyar veszteségeket tartalmazó weboldal, amely mintegy 1 560 958 személy adatait tartalmazza.^[15] Ez a veszteségi adatbázis az előbb említett 1011 személlyel ellentétben, 1740 nagykőrösi személy veszteségi adatait tartalmazza. Egyik hátulütője az adatbázisnak, hogy több levéltár iratanyaga alapján készült, így egy személy többször is szerepelhet benne, különböző források alapján. A Nagykőrösön eltemetett személyek száma az adatbázisban 57 fő. A többszörös adatbázisban való szereplés alapján a valódi szám 41 főt tesz ki, számításaim alapján. A nagykőrösi születési hely alapján történő keresés eredménye a veszteségi adatbázisban a már említett 1740 fő találat volt, amelyet az alábbiak szerint lehet pontosabban lebontani 3 veszteségi típus alapján. Az adatbázis halottként jelöl meg 784 személyt, hadifogolyként 282 személyt és sebesültként 692 személyt. Továbbá az adatbázisban a Nagykőrösön eltemetett személyek száma 57 fő. Természetesen ez az adatbázis folyamatosan bővül újabb és újabb levéltári anyagok felkutatásával. Azonban mégis lehetőséget ad a kutató számára, hogy egy adott földrajzi területről – esetünkben Nagykőrösről – minél pontosabb kutatási, illetve statisztikai adatokat nyerhessen. További kutatásaim során fogom összevetni az I. világháborús Hősök Emlékművén szereplő adatokat az online adatbázisban szereplő adatokkal. Ennek eredményét reményeim szerint egy újabb tanulmányban, de legkésőbb doktori disszertációmban kívánom majd közölni.

A Tanácsköztársaság néhány napja Nagykőrösön

Az első világháború lezárulásával és a polgári demokratikus forradalom kitörésével új korszak köszöntött be a város történetében. A város fejlődését jelentősen visszavetette a világháború, a frontokon harcoló és a hadifogságba esett férfiak hiánya a gazdaságot súlyosan károsította, a hadiipar beállta és a hadikölcsönök megjelenése miatt pedig rengeteg család került a csőd szélére. Az ilyen helyzetek persze mindig könnyen táptalajt nyújtanak a forradalmi eszmék terjedésének. Nagykőrösre több irányból érkeztek meg a forradalmi eszmék. Az 1917-es oroszországi forradalom és a háború kilátástalansága nyomán matrózlázadás tört ki 1918. február 1-én az Adria-tenger Cattarói-öblében horgonyzó hadihajókon,^[16] melynek egyikén teljesített szolgálatot a nagykőrösi Kántor József matróz, aki visszatérve szülővárosába, magával hozta a baloldali eszméket és alapító tagjává vált az 1918. november 18-án létrejött Szociáldemokrata Párt helyi csoportjának.^[17] Nagykőrös városában a Károlyi-kormány bukása után kezdett egyre hangsúlyosabban megjelenni a kommunista-bolsevik ideológia párhuzamosan a Tanácsköztársaság kiépülésével. A városban

történt eseményeket szinte napról napra be tudjuk mutatni, a Városunk Nagykőrös című havi folyóirat 1989. évi számainak segítségével. Ez az ismeretterjesztő folyóirat azért igen fontos vizsgálatunk tárgyát illetően, ugyanis az eredeti Nagykőrösi Népújságnak nem maradt fenn eredeti példánya, ugyanakkor ebben a folyóiratban a már elhunyt levéltáros és történész szó szerint idéz a Népújságból, így források eredetiben megőrizve segítik az események rekonstrukcióját.

A téma eddigi kutatói a tanácsköztársaság nagykőrösi eseményeinek egyik kiindulópontjának tekintették 1919. február 24-át, mivel ezen a napon választották meg a Nagykőrösi Néptanács tagjait, köztük az egyik helyi kommunista vezetőt, Zsemberi Gyulát is.^[18] Zsemberi Gyula egészen a tanácsköztársaság bukásáig fontos szerepet töltött be Nagykőrösön. Személy szerint nem tekintem ezt a napot a Magyarországi Tanácsköztársaság nagykőrösi eseményeinek kezdőpontjának, a helyi Direktórium megalakulása sokkal alkalmasabb időpont erre.

A következő ismert időpont március 2-a, amikor népgyűlést szervezett a szociáldemokrata párt helyi szervezete, amelyről részletes beszámolót közölt a Nagykőrösi Népújság, a Szociáldemokrata Párt nagykőrösi szervezetének hivatalos lapja. A gyűlésen Forberger Gyula párttitkár szónokolt.^[19]

1919. március 6-án megtartotta alakuló ülését a Nagykőrösi Néptanács. Az alakuló ülésen Dr. Kökény Dezső polgármester, Kántor József a Szociáldemokrata Párt, Bordács Szilárd a Károlyi párt (Függetlenségi Párt) nevében kívánt eredményes együttműködést.^[20] Ekkor a két párt még együttműködött egymással.

1919. március 8-án névtelen levél érkezett a polgármesternek: „Kérem a polgármester urat az összes szegény családos munkás nép nevében... ojan hiányt szenvedünk, hogy eszt leírni nem lehet... a nagy szükség miatt kénytelenek leszünk a városban forradalmat csinálni, ami a város fejére szegyen volna...”^[21] Jól érzékelteti ez a levél a városban uralkodó elégedetlenséget és főként a társadalom alsóbb rétegei felől érkező igényt a szociális helyzet javítására.

1919. március 19-én határozatot hozott a Nagykőrösi Néptanács, hogy a megromlott közbiztonság miatt a hegy- és mezőőröket fegyverrel lássák el.^[22] A mélypontra jutott gazdasági helyzet miatt érthető módon megnövekedett a bűnesetek száma a városban.

A Nagykőrösi Népújság március 23-i száma közölte a kormány lemondását és a „Mindenkire” című kiáltványt.^[23] Ezzel Nagykőrösre is eljutott a tanácsköztársaság és a

proletárdiktatúra létrejöttének híre.

1919. március 26-án megalakult a Direktórium, amelynek elnökévé Zsembery Gyulát választották meg.^[24] Ezzel megkezdődött a helyi önkormányzat és közigazgatás felszámolása, illetve a Direktórium és az intézőbizottságok kiépítése Nagykőrösön is. Véleményem szerint ezt a napot tekinthetjük a Tanácsköztársaság nagykőrösi eseményei kezdetének.

1919. április 7-én tanácstagválasztás volt Nagykőrösön. Ekkor választották meg az újonnan létrejövő Munkácstanács 60 tagját. A tanács(tag)választás öt szavazatszedő bizottság közreműködésével történt. Igaz, hogy a hivatalos jelentés szerint rendbontás nélkül, a „törvényes előírások betartásával” történt a választás, viszont a résztvevők száma katasztrofálisan alacsony volt. Jól érzékelhető az átlagemberek távolságtartása az új rendszerrel szemben, ugyanis a város 29 ezer főnyi lakosából – amelynek mintegy fele lehetett választópolgár – csupán 2170 fő (a lakosság 7,4%-a) jelent meg a választáson. Ez az arány még a felét sem teszi ki a megyei átlagnak (18,6%), bár a szomszédos Kecskemétnél (4,1%) még mindig kedvezőbb volt.^[25] A város társadalmának nagyobb része – főként az agrár réteg – idegenkedett a más társadalmi rétegek tagjai – az ipari munkásság és az értelmiség – által hirdetett politikai ideológiától. Természetesen a rendszer népszerűtlenségének okai voltak a világháborús vereség és veszteségek okozta letargia, a mezővárosi társadalom bizalmatlansága, illetve távolságtartása a kívülálló új, más társadalmi csoportból származó vezetőséggel szemben.

1919. április 10-én jelent meg a Nagykőrösi Népújság, a Magyarországi Szocialista Párt nagykőrösi szervezetének hivatalos lapja, napilapként. Ezt megelőzően szűnt meg a városban megjelenő három lap (Nagykőrös és Vidéke, Nagykőrösi Hírlap, Nagykőrösi Népújság).^[26] Biztosra vehetjük, hogy ezek a lapok az új hatalom birtokosainak döntése következtében szűntek meg. Ezzel lényegében már érvényesült a totalitárius rendszer egyik legfőbb eszköze, a monopolizált propaganda.

1919. április 10-én „A Vörös Hadseregnek egy lelkes csapata ment el vasárnap (ápr. 6-án), hogy küzdjön a proletárhazáért és az egész világ proletárságáért. Vörös zászlóval, zenésző mellett vonultak föl a piactérre... Proletáryanák, kik vérző szívvel adták fiaikat a kapitalista állam hadseregébe, örömmel és lelkesedéssel küldik fiaikat a proletárság osztályhadseregébe...” – írta a Nagykőrösi Népújság.^[27] A hangzatos propagandaszólamok, melyek minden diktatórikus rendszer velejárói, elkerülhetetlenül szembetűnőek a korabeli Népújság tudósításaiban. Kétségesnek nevezhető az a kijelentés, mely szerint a nagykőrösi anyák örömmel adták volna fiaikat, figyelembe véve a tényt, hogy még egy éve sem ért véget az a háború, melyben legkevesebb 1011-et elvesztettek.^[28] Ugyanakkor kétségtelen

tény, hogy a magyar Vörös Hadsereg az ország területi integritását fenyegető intervenciók elleni határozott fellépése sok nagykőrösi férfit buzdított a belépésre a haza védelmében. A toborzásokat aztán idővel felváltotta a kényszersorozás, ugyanis önkéntes alapon később már nem sokan akartak belépni a Vörös Hadseregbe.

1919. április 12-én tartották a városi Munkástanács első ülését. Több rendeletet is hoztak,^[29] melyek közül az egyik: 1919. április 12-én „A polgárőrség megszüntetése. A helybeli polgárőrséget a vármegye beszüntette, s helyébe elrendelte a vörösőrség megszervezését. Városunkban a vörösőrség, a pénzügyőrség, csendőrség és nemzetőrség bevonásával 113 tagból áll, parancsnoka Kiss Pál elvtárs. Feladata a város rendőri szolgálatának ellátása.”^[30] Ezzel tovább bővült a városban a Magyarországi Tanácsköztársaságot kiszolgáló államapparátus és a karhatalmi szervek száma.

1919. április 13-án ún. Vörös napot szervezett a Magyarországi Szocialista Párt, amikor a Vörös Hadsereg részére toboroztak. A nap kiemelkedő eseménye a délutáni nagygyűlés volt. Az egész nap tartó toborzás eredménye 250 jelentkező lett.^[31] Az újonnan toborzott személyek a 31. vörös gyalogezredben^[32] és a nagykőrösi parancsnokságú 6. hadosztályban^[33] teljesítettek katonai szolgálatot.^[34] A város tehát a Vörös Hadsereg személyi utánpótlásának ellátásában is igencsak nagy szerepet játszott.

1919. április 18-án „A helybeli forradalmi törvényszék Szentpéteri József nagykőrösi lakost, mert a Vörös Őrségről tiszteletlenül nyilatkozott – 500 korona pénzbírságra ítélte.”^[35] Kirívó példája ez a nagykőrösi lakosság ellenszenvének az újonnan létrejött karhatalmi szervezet irányába, amely a városban történő, jórészt katonák által elkövetett kihágásokat nem tudta fékezni.

1919. május 6-án a direktórium, a Munkástanács és a szervezett munkásság népgyűlést szervezett a Vörös Hadseregbe való minél nagyobb számban történő belépés érdekében. „Felismerte a mi munkás népünk, hogy elmúlt a beszéd ideje és a tettek ideje következett el.”^[36] A rendezvény eredményéről nincs adatunk. A városban toborzott katonaság részt vett az Északi hadjáratban májusban, amikor is Miskolc és Kassa térségébe vezényelték.^[37]

A május 7-i tanácsülésen foglalkoztak Zsembery Gyula direktórium elnök és Forberger Gyula párttitkár előterjesztésével, a városban lévő, a helyi lakosságnak súlyos terhet jelentő, gyakorta erőszakoskodó és állandóan változó, de körülbelül 10-12 000 főnyi vörös katona helyzetével, mivel az országos vezetés egészen addig semmiféle intézkedést nem tett ezügyben.^[38] A nagy létszámú katonaság elszállásolására, illetve ellátására igénybe vették az összes helyi kúriát és villát (például végig a Ceglédi, Szolnoki és a Kecskeméti úton), de az

egykori Tanítóképző épülete is hasonló sorsa jutott, ahogyan a polgári iskolák is.^[39] Emellett még a régi huszár kaszárnya területén is vörös katonákat szállásoltak el.

1919. május 9-én „A régi kapitalisztikus Magyarország legfejlettebb iparágai közé tartozott a szeszgyártás és söripar. A kommunista termelési rendben mind a két iparág jelentősége megszűnt és legföljebb arról lehet szó, hogy a termelt szeszt ipari célokra értékesítjük.” – írta a helyi újság május 9-én.^[40] Ebben a helyi rendeletben megerősítették a március 22-én elrendelt teljes alkoholtilalmat,^[41] melyet a helyi lakosság érthető okokból nem fogadott jó szívvel.

Hirdetmény 1919. május 11-én: „A városparancsnokság, tekintettel, hogy Nagykőrös már hadműveleti terület, a városból kivezető utakat katonasággal lezáratta, s csak azoknak engedi meg az eltávozást, akik erre a helybeli rendészeti hivataltól engedélyt mutatnak fel.”^[42] Mivel májusra a Tiszántúl már a román hadsereg megszállása alatt állt, Nagykőrös, közel a Tiszához fenyegetett hadműveleti területnek számított. A város volt a Vörös Hadsereg Tiszántúli offenzívájának egyik támpontja, ebből kifolyólag kiemelt jelentőséggel bírt a hadvezetés számára.

Hirdetés május 13-án: „A toborzás a Vörös Hadseregbe tovább folytatódik. A bizottság hivatalos helyisége: Piac-tér, Krausz és Benedek kenyérelárúsító-üzlet.”^[43] A toborzások ilyen sűrű számával sikerült elérnie a politikai vezetésnek, hogy a Vörös Hadsereg összlétszáma május végére már 200 000 főre duzzadt fel.^[44]

Nagykőrösi Népújság 1919. május 13.: „A helybeli vörösőrség, mely eddig a főgimnáziumban volt elhelyezve, irodáját a tanítóképezde földszintjére helyezte át.”^[45] Ekkor már elkezdődött az a folyamat, melyben az egyházi vagyonokat állami kezelésbe vonták, ugyanis a helyi Tanítóképző a református egyház tulajdona volt.

A május 14-i direktórium ülésen tárgyalták meg és fogadták el az egyházi vagyonok és alapítványok leltározását és köztulajdonba vételének módját. A május 16-i Munkástanács ülésén bizottságot hoztak létre erre a célra, mivel „...az egyházi és iskolai vagyonok olyan szoros jogi és gazdasági összefüggésben állnak egymással és kölcsönösen összeolvadnak...”, hogy erre a feladatra speciális bizottságokat kell létrehozni.^[46] Többek között a helyi zsidó hitközség egyleti vagyona is erre a sorsa jutott, ám a Magyarországi Tanácsköztársaság bukása után ezek visszakerültek eredeti tulajdonosukhoz.^[47]

Május 23-án Vágó Béla^[48] hadügyi népbiztos, hadtestparancsnok és Rákosi Mátyás politikai megbízott Nagykőrösön a Városháza előtti piactéren katonai díszszemlén vettek részt.^[49]

Mindketten beszédet mondtak a városban állomásozó tengerészezred katonai parádéján, mely ezredet ezután a román frontra vezényeltek.^[50]

Már csak egy hírhedt személyiséget kívánok bemutatni, aki a Vörös Őrség egyik nagykőrösi vezetőjévé lépett elő. Mészáros Jánost a Vörös Őrség főparancsnoksága 1919. július 20-án nevezte ki Nagykőrös városparancsnokává, ami a helyi közrendészeti és közbiztonsági karhatalmi intézmények vezetését jelentette. Mészáros János egyébként korábban az aradi vagongyár művezetője volt.^[51] A városban való tevékenységét a szigor és a megfélemlítés jellemezte. A román királyi csapatok bevonulása után egyik elvtársnője, Szabó Judit lakásán rejtőzködött, de rövidesen letartóztatták. A városban történt meg nyilvános kivégzése 1919. augusztus 6-án a reggeli órákban, a Városháza lépcsőin, tarkólövessel.^[52] A kivégzésről részletesen hírt adó Nagykőrös és Vidéke című helyi lap augusztus 10-i számában a cikk címe: A véreb kivégzése.^[53]

A város román megszállása

A tanácsköztársaság az északi hadjáratban megszerzett pozícióinak feladásával elvesztette a Vörös Hadsereg támogatását is. A katonák morálja nagy mértékben zuhant és megkezdődtek a dezertálások a hadseregből. A román hadsereg ellen indított július 20-i offenzíva összeomlásával pedig a tanácsköztársaság az utolsó esélyét is elvesztette a helyzet stabilizálására.^[54] 1919 július végén és augusztus első két napjában a román haderő alakulatai a visszavonuló magyar csapatok nyomában átkeltek a Tiszán, majd megszállták Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyét és benne Nagykőröst. A román haderő csapatai Nagykőrösre való bevonulásának pontos dátuma kapcsán nincs konszenzus a téma kutatói között, valószínűleg augusztus 3-án történt meg, egy nappal a Ceglédre való bevonulás után és egy nappal a budapesti bevonulásuk előtt lévén, hogy Szolnok felől érkeztek.^[55] A városba történő bevonulásuk után a román megszálló csapatok első dolga volt a helyi fegyveres erők, köztük pedig legfőképp a Vörös Őrség lefegyverzése és parancsnokának – a már említett Mészáros Jánosnak – elfogása és kivégzése.^[56] Ezt követően a bukott tanácsköztársaság nagykőrösi támogatóinak összegyűjtése következett. A román parancsnokság a megbüntetésükkel példát akart statuálni a lakosság számára, illetve egyértelmű célja volt a megfélemlítés is. A helyi nagykőrösi lakosok közül kollaboránsok segítettek a tevékenységüket, akik megkülönböztető jelzésként *Garda Voluntar* feliratú karszalagot viseltek.^[57] A román királyi hadvezetőség a megszállással egyidejűleg a közigazgatás irányítását is átvette. Augusztus 4-én kibocsátott hirdetményeiben kötelező fegyverbeszolgáltatást, kijárási és gyülekezési tilalmat, valamint a kommunisták, agitátorok és bujtogatóik szigorú üldözését rendelte el. Intézkedett a korábbi tisztviselők munkába állításáról, a város közvetlen vezetésével pedig

dr. Kökény Dezső polgármestert bízta meg.^[58] 1919 augusztus 4-től kezdődően összesen 3 tüzérezred, 2 gyalogezred, 1 huszárezred, továbbá 1 zászlóalj és egy Lósorozó Bizottság tartózkodott a városban. Szálláshelyük a Gimnázium és a Tanítóképző épülete volt, de beszállásolták magukat a házakhoz is. A román királyi csapatok parancsnoka, Mosoiu tábornok, 1919. augusztus 6-án az abonyi járás, illetve Cegléd és Nagykőrös városok területére önálló főispánt nevezett ki, Timbus Endre volt ceglédi gimnáziumi tanár személyében. A főispán feladata lett a végleges berendezkedésig a magyar polgári hatóságok és a román katonai diktatúra közti közvetítő tevékenység.^[59] A román katonaság a Tanítóképző épületében lett elszállásolva, abban az épületben, ahol addig a helyi Vörös Őrség irodája volt.^[60] Miután a román csapatok a város minden pontját ellenőrzésük alá vonták – az országos helyzethez hasonlóan – Nagykőrösön is elkezdődött a szabad rablás, a mezőgazdasági termények, állatállomány és egyéb városi- és magánvagyonok vagonokba rakása és Romániába szállítása.^[61] A nagykőrösi hivatali jegyzőkönyvek szerint a város kárai a következők voltak:

28 000 mázsa széna, 3 000 mázsa árpa, 3 000 mázsa búza, 4 000 mázsa rozs, 1 500 szarvasmarha, 1 200 ló (az állatokat 848 tulajdonostól vették el), 400 sertés, 20-30 000 szárnyas, 80-100 000 tojás, 30 vagon tűzifa, 1 500-2 000 kg zsír, 6-7 000 zsák, 4 000 hl bor, sok értékes hintó és szekér, lószerszámok, bútorok, háztartási felszerelések, fehérneműk, gépek, ruhák, építőanyag, 20 írógép és a nagy mennyiségű élelmiszer, amit az itt állomásozó 5-20 000 fős katonaság elfogyasztott.

Ezek mellett 6 halálos áldozata volt a román megszállásnak (kivégzés, lincselés és verekedés).^[62] A román csapatok nagykőrösi tartózkodásáról az alispáni beszámoló is így írt:

Minden rendtartás nélkül előzőnlötték a román katonák a földeket, szőlőket, tanyákat, majorokat, szőlőtelepeket, a szó szoros értelmében letarolták és kiürítettek mindent, amit el nem bírtak vinni, azt tönkretették. A lakosságot minden készletéből kifosztották és most a téli és tavaszi éhínségnek nézünk elébe. A járókelőket megtámadták, kirabolták, a pénzét, ékszerét, óráját elvették. A lakosságot megbotozással, internálással, elhurcolással kényszerítették a rekvirálások tűrésére. Mindezek természetes következménye lett a jószágállomány csaknem teljes kipusztulása, az étel elfogyása, a gazdasági eszközök kevés volta, emiatt megbénult a mező- és szőlőgazdaság, nélkülöz a nép.^[63]

A város képviselőtestülete november 7-én így írt: „A felszabadítónak képzelt románok a kifosztóinknak bizonyultak, kik a válságba sodort gazdaságunkat, jószágállományunkat, készletünket, erőnket teljesen tönkretették.”^[64] A hivatalos kimutatás szerint a város

összesen 2 857 468 aranykorona kárt szenvedett el a megszállás alatt.^[65]

A Nemzeti Hadsereg bevonulása és a konszolidáció

Magyarországon a román megszállás végének egyik legszimbolikusabb pillanata volt, amikor Horthy Miklós a Nemzeti Hadsereg élén bevonult Budapestre november 16-án.^[66] Nagykőrösön a Nemzeti Hadsereg bevonulására november 27-én került sor, ám a román megszálló katonaság már 17-én elhagyta a várost.^[67] A vármegye jobboldali beállítottságú alispánja Agorasztó Tivadar, 1919. december 16-án a vármegye közgyűlésének jelentette: „A proletárdiktatúra szervei közül a városparancsnokot, a kommunizmus végén idekerült Mészáros Jánost másutt végzett vérengző munkájáért a román hadbíróóság itt agyonlövötte”.^[68] Még 1923-ban sem sikerült a kivégzés okát felderíteni, mert ekkor Nagykőrös város polgármestere jelentette, hogy Mészáros János volt városparancsnok „...személyi adatait nem sikerült megtudni az oláh katonai parancsnokság tiltakozó magatartása miatt”.^[69] Így Mészáros János anyakönyvezve sem lett, neve mindenfajta nyilvántartásból hiányzik. A Nemzeti Hadsereg bevonulása után 1919. decemberében a vármegye alispánja még 40-50 nagykőrösi letartóztatottról tett jelentést, akiket még a kecskeméti törvényszéknél őriztek és büntető eljárást indítottak ellenük a tanácsköztársaság idején elkövetett bűneik okán.^[70] A Friedrich kormány még augusztus 19-én elrendelte a bírósági eljárást a tanácsköztársaság szervei, közegei és megbízottjai, továbbá fegyveres erejének tagjai ellen. Ennek okán tartóztatták le 1919. szeptemberében és októberében a nagykőrösi Direktórium vezetőit, Zsembery Gyulát, Sallai Jánost és Niklosz Jánost is. A Kecskeméti Törvényszék végül a tanácsköztársaság idejében elkövetett bűneikért a nagykőrösi direktórium vezetői ellen az 1920. február 19-25-ig tartó tárgyalás során voltaképpen enyhe, mindössze 5, 4 és 3 hónapi fogházbüntetésre szóló ítéletet tudott produkálni.^[71] Szigorúságukra azonban jellemző, hogy 1919 őszén és 1920 tavaszán a törvényszéken a Direktórium munkáját segítő egyéb bizottságok és szervezetek tagjai ellen igen szigorú ítéleteket hoztak. Így a Forradalmi Törvényszék tagjait 3 hónaptól egy évig,^[72] a földbirtokrendezést végzőket pedig zsarolás vétsége miatt 3 hónaptól 2 és fél évig terjedő börtönbüntetésre ítélték.^[73] A helyi tanács hatalmat támogató Nagykőrösi Népújság szerkesztőjét, Balla Józsefet 4 évi, míg munkatársait 3 évi, valamint 8 havi fogságra ítélték.^[74] Nagykőrösön is végigsöpört a kommunistagyanús pedagógusok elleni megtorlási hullám: Váczy Ferencet, a Tanítóképző igazgatóját egy beszédéért, Hankovszky Károly igazgató tanítót pedig az egyházi iskolák megkezdett államosításáért vonták felelősségre.^[75] Szabadságvesztés büntetést kaptak azok is, akik a tanácsköztársaság mellett nyíltan beszéltek, vagy szimpatizáltak azzal. Kelemen István volt vörösrőt felakasztották a Nemzeti Hadsereg elleni tevékenysége miatt.^[76] A volt vöröskatonákat – számuk ma már

megállapíthatatlan – a ceglédi internálótáborba vitték (itt 6-8 ezer vöröskatonát őriztek) és csak 1919 telén, illetve 1920-ban engedték őket haza.^[77]

Nem kerültek el a felelősségre vonást azok a tisztviselők sem, akik a Magyarországi Tanácsköztársaság 133 napja alatt ellátták feladataikat. Az 1919. szeptember 5-i képviselőtestületi ülésen bizottságot küldtek ki azzal a feladattal, hogy a tanácsköztársaság alatt szerepet játszott tisztviselőket vonja felelősségre és fegyelmi eljárásra tegyen javaslatot. Fegyelmi eljárást indítottak Dr. Kökény Dezső polgármester, Tittel Károly műszaki tanácsnok és még 2 másik tisztviselő ellen. Ugyanakkor javasolták 6 városi szolga és alkalmazott elbocsátását is.^[78] Végül a 6 alkalmazottat elbocsátották, Tittel ellen az alispán megszüntette a fegyelmet, dr. Kökény Dezső polgármester pedig jórészt a tanácsköztársaság alatti magatartásáért 1921. június 17-én kényszerült lemondásra. A szakszervezeti Peidl kormány bukása után nem sokkal került sor a helyi szakszervezeti csoportok feloszlatására is. A Horthy-korszak kezdetén a város új vezetői ezeket a szakszervezeteket megszüntették, irataikat megsemmisítették és tagságuk bizonyos részét szabadságvesztésre ítélték. Egyidejűleg a rendőrség a pénztárkönyveket és a szakszervezetek vagyonát elkobozta.^[79]

A Nemzeti Hadsereg felfegyverzett erői a román katonaság garázdálkodásait és túlkapásait nem voltak képesek megfékezni, de nem is állt érdekükben, ugyanis egy esetleges összetűzés csak fegyveres konfliktushoz vezetett volna és ekkor már biztosítva volt Horthy vezető szerepe az újonnan épülő rendszerben. A Nemzeti Hadsereg katonáinak feladata és tevékenysége a román kivonulás után kimerült a közrend állandó biztosításában. Ezért már szeptember közepén a rendőrlegénység létszámát a korábbi 26 főről 80-ra emelték.^[80] E jelentős létszámemeléssel mellett is gondosan ügyeltek azonban arra, hogy az új legénység is teljesen megbízható legyen, melyet külön erre a célra létrehozott bizottság vizsgált felül. Ugyanakkor a külterületre a közbiztonsági feladatok ellátására 20 fős csendőrséget küldtek. 1920-as alispáni utasítás szerint a csendőrlegénység ételmezését a városi ellátatlanoknak kiutalt ételmezerfejadagokból kellett megoldani. Hasonlóan a város ételmezte a rendőrség tagjait is, a városi rendőrség államosításáig, 1919. november 1-ig.^[81] 1919. november 18-án megindult a posta működése, november 21-én pedig felállításra került a szegény lakosság ellátásáról gondoskodó Közételmezési Bizottság.^[82]

A román katonaság kivonulása után a Nemzeti Hadsereg Dunántúli I. Huszárezredének egyik százada 1919. november 28-án vonult be a városba.^[83] A polgármesteri jelentés és a jobboldali helyi újság tudósítása szerint a lakosság kitörő lelkesedéssel fogadta a Nemzeti Hadsereg képviselőit. Nagykőrös város lakossága sokat szenvedett az idegen katonaság fosztogatásaitól, a tanácsköztársaság intézményeinek nyomásától és a rendezetlen hatalmi

viszonyok következtében előállt létbizonytalanságtól. A biztonságra vágyó lakosság a szorgalmas, kiegyensúlyozott hétköznapi megteremtését várta a magyar hadseregtől. Ennek lehetőségét az új vezetés, illetve városvezetés erős karhatalom létrehozásával kívánta biztosítani. 1919. november végén Nagykőrös belterületén 400 karhatalmista, míg a külterületen 150 pótcsendőr és 7 csendőr gondoskodott az újonnan létrejövő rend biztonságáról.^[84] Elégedetten állapította meg az egykori tudósító: a pótcsendőrség, a csendőrség és a rendőrség emberei mindenütt ügyelnek a rendre.^[85]

Összegzés

Tanulmányom felvezetőjében jelöltem meg a célkitűzéseket 3 kérdés formájában, melyekre úgy vélem a válaszokat megleltük, ám nem árt, ha kicsit tisztázzuk és összegezzük az olvasottakat. Az első kérdés vagy problémakör az alábbi volt: Milyen adatok alapján tudjuk vizsgálni Nagykőrös I. világháborús áldozatainak számát? Úgy vélem kérdésünkre a választ több út felől közelítve, ezek találkozásánál találhatjuk meg. Egyrészt a kutató megvizsgálhatja a településen található világháborús emlékmű keletkezésének körülményeit, illetve a hozzá tartozó forrásokat, korabeli sajtóanyagot. Ezenkívül pedig munkahelyem, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum gondozásában készült I. világháborús adatbázis szolgálhat még kiváló lelőhelyként az adatokhoz. Ha ezeket az adatokat összevetjük és közelítjük egymáshoz, akkor juthatunk el egy körülbelüli számhoz, amely a választ adja kérdésünkre.

A következő kérdés az alábbi volt: Milyen hatással volt a Magyarországi Tanácsköztársaság és a román megszállás a város politikájára és közéletére? Kijelenthetjük, hogy a tanácsköztársaság működése Nagykőrösön csak növelte a meglévő társadalmi és gazdasági problémákat ahelyett, hogy csökkentette volna. A folyamatos katonai jelenlét, az új rendszer radikalizmusa állandó létbizonytalanságot jelentett a helyi lakosság számára. A helyi Vörös Őrség, melynek feladata a közbiztonság fenntartása lett volna, inkább csak még jobban aláásta azt, hiszen a katonaság, mintha bizonyos tekintetben a civil lakosság felett állt volna, kirívó példa erre az, amikor a katonaság és a Vörös Őrség garázdálkodásai ellen felszólaló civileket büntették. A karhatalom és a város vezetése nem nyerte el a lakosság bizalmát, legtöbbször ez nem is volt céljuk, inkább csak a tanácskormány törvényeinek és rendeleteinek ráerőszakolása a helyi lakosságra. A tanácsköztársaság bukása utáni román megszállás viszont még ennél is rosszabb időket hozott Nagykőrösre. Az idegen ajkú és kultúrájú megszálló katonaság egyáltalán nem törekedett a lakosság megnyerésére, mivel tisztában voltak azzal, hogy a Duna-Tisza között semmilyen fegyverszünet és előzetes egyezmény nem biztosítja a számukra. Így elsődleges céljuk csupán a terület mielőbbi kifosztása volt a mezőgazdasági eszközöket, terményeket, állatállományt és személyes

javakat, magánvagyonokat illetően. A 2 857 468 aranykorona kár, melyet a város elszenvedett, nem olyan veszteség volt, amelyet 1 vagy akár 2 év alatt ki lehetett volna heverni.

Így egyáltalán nem meglepő az, ha az utolsó kérdése, amely így hangzik: A Nemzeti Hadsereg mennyire volt alkalmas a városi állapotok normalizálására? A válasz az, hogy szinte teljes mértékben, hiszen a tanácsköztársaság és az azt követő román megszállás olyan gazdasági és morális mélységbe taszította a várost, amelyből szinte bármilyen politikai erő, amely a helyzet normalizálására törekszik, a megváltást jelentette a város számára. Ez az erő – amely a megszállást követő hatalmi vákuumot töltötte ki – a Horthy Miklós által vezetett Nemzeti Hadsereg volt. Csupán azzal, hogy a közrendet helyreállították és visszaállították a már jól ismert Rendőrség és Csendőrség működését, meg tudták nyerni a helyi lakosság bizalmát és támogatását.

Bibliográfia

Felhasznált irodalom

A magyar katona áldozatvállalása a nagy háborúban. Online elérés:

<https://katonahoseink.militaria.hu/search>

Böőr László: 70 éve történt, Városunk Nagykőrös, II. évf., 1989/3, 11-12.

Böőr László: 70 éve történt, Városunk Nagykőrös, II. évf., 1989/4, 6-7.

Böőr László: 70 éve történt, Városunk Nagykőrös, II. évf., 1989/5, 2-3.

Böőr László: 70 éve történt, Városunk Nagykőrös, II. évf., 1989/5, 11-12.

Böőr László: Tudja-e ki volt Mészáros János?, Városunk Nagykőrös, II. évf., 1989/8, 9-10.

Dernyey György: *A jász-kun 13. huszárezred története 1859-1918*. Az ezred történeti bizottságának 1941. évi kiadása., Budapest Madách Nyomda, 1941.

Galántai Fekete Béla: *Nagykőrös, Magyar városok monográfiája*, Budapest, 1927.

Honvéd Gyalogezredek adatbázisa 1920-1944, Gyalogezredek. online elérés:

<http://www.hungarianarmedforces.com/gyalogezred/p0.htm>

Novák László Ferenc: „*Hej, Nagykőrös híres város...*” *Nagykőrös város kismonográfiája*, Nagykőrös, Pest Megyei Múzeum Igazgatósága, 2008.

Novák László Ferenc: *Nagykőrös a XXI. század küszöbén*, Budapest, CEBA, 2001.

Perczel Olivér: *Nagykőrös román megszállása 1919-ben*, Nagykőrös, Nagykőrösi Kalendárium, 2020.

Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Budapest, Osiris, 2010.

Schleisz-Bognár Péter: *A nagykőrösi zsidóság története, IV. Holocaust – Az 1944. év tragikus eseményei*. n.é., online elérés: <http://www.vknagykoros.c3.hu/zsid17.htm>

Szabó Attila: 70 éve történt, *Városunk Nagykőrös*, II. évf., 1989/3, 17-18.

Szabó Attila: 70 éve történt, *Városunk Nagykőrös*, II. évf., 1989/4, 4-5.

Szabó Attila: Tanácsválasztás Nagykőrösön 1919. április 7-én, *Városunk Nagykőrös*, II. évf., 1989/4, 19-20.

Szabó Attila: 70 éve történt, *Városunk Nagykőrös*, II. évf., 1989/5, 19-20.

SZINAI Miklós – SZŰCS László: *Bethlen István titkos iratai*, Budapest, Magyar Országos Levéltár, 1972.

Wodlutschka Károly – Freissberger Gyula: *A 29. honvéd gyalogezred története*, Budapest, Szerzői magánkiadás, 1928.

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár, Pest Megyei Levéltár, Nagykőrösi Fióklevéltár:

V. 276. Nagykőrös város polgármesterének iratai (1865-) 1872-1949 (-1958):

- a/ Elnöki iratok 1888-1949.:

3. doboz 59. irat., 3. doboz. 7. irat.

b/ Bizalmas iratok 1888-1949.:

5. doboz 11. irat.

C/ Kútfős iratkezelési rendszer 1886-1926. III. kútfő: Vegyes ügyek:

856. doboz 651. irat.

c/ Közigazgatási iratok 1872-1949. 1. sorozat: Közigazgatási iratok 1872-1933. D/ Alapszámos iratkezelési rendszer 1927-1933.:

1403. kötet. 722. irat.

f/ Katonai ügyek (1865-) 1872-1944. I. sorozat: Vegyes nyilvántartások:

197. köteg. Fogolytáborból elbocsátott vörös katonák névjegyzéke.

- h/ Hirdetések jegyzőkönyvei 1872-1926.:

21. kötet. 1919.VIII.11., 22. kötet. 1919.XI.28.

V. 271. Nagykőrös Város Képviselőtestületének iratai 1872-1949.:

- a) Közgyűlési jegyzőkönyvek 1872-1949.:

47. kötet. 1919. IX. 05., 47. kötet. 1919. XI. 21., 47. kötet. 1919.X.19., 49. kötet. 1921.VII.22.,
48. kötet. 1920.VI.11.

MNL PML IV. 401. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánjának iratai, 1876 – 1949.:

- a/ Bizalmas iratok 1882-1949.:

63. doboz. 12. sz. irat.

- b/ Általános iratok 1876 – 1949.:

293. doboz. 457. sz. irat.

MNL PML IV. 408. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának iratai 1876-1950 /-1954/.:

- a/ Bizalmas iratok 1890 – 1950.:

19. doboz. 91. sz. irat., 19. doboz. 75. sz. irat.

MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltár, XVI. Tanácsköztársaság (1919), 502. A Kecskeméti Forradalmi Törvényszék iratai (1919):

3. kötet 137. irat.

Sajtóanyag

Nagykőrös és Vidéke:

Hírek, IX. évf., 29. szám, 3.

Hírek, IX. évf., 42. szám, 2.

Hírek, X. évf., 62. szám, 2.

Hírek, X. évf., 78. szám, 1.

Hivatkozások

1. Wodlutschka Károly – Freissberger Gyula: *A 29. honvéd gyalogezred története*, Budapest, Szerzői magánkiadás, 1928. ↑
2. Dornyey György: *A jász-kun 13. huszárezred története 1859-1918*, Az ezred történeti bizottságának 1941. évi kiadása, Budapest, Madách Nyomda, 1941. ↑
3. Wodlutschka–Freissberger: *A 29. honvéd*, 74-90., 146-162. ↑
4. Dornyey: *A jász-kun*, 336-356., 360-382. ↑
5. *Magyar ezredek az I. világháborúban*, online elérés:
<https://magyarezredek.hu/hadtor-i-leaflet/index.jsp> (Letöltés: 2022. március 18.) ↑
6. Wodlutschka–Freissberger: *A 29. honvéd*, 21. ↑
7. Uo., 42., 91. ↑
8. Uo., 73-91. ↑
9. Uo., 145-165. ↑
10. Dornyey: *A jász-kun*, 17. ↑
11. Uo., 57., 70., 128., 156. ↑
12. Uo., 259., 278. ↑
13. Uo., 283. ↑

14. Uo., 138. ↑
15. A magyar katona áldozatvállalása a nagy háborúban, online elérés:
<https://ivh-katonahoseink.militaria.hu/searchindex> (Letöltés: 2022. március 18.) ↑
16. Cirkálók: HELGOLAND – könnyűcirkáló, KAISER FRANZ JOSEF I – védett cirkáló, SANKT GEORG – páncélos cirkáló, online elérés: <http://kriegsmarine.hu/hk/cirkalok.pdf> (Letöltés: 2022. március 18.) ↑
17. Novák László Ferenc: *Nagykőrös a XXI. század küszöbén*, Budapest, CEBA, 2001, 97. ↑
18. Dr. Szabó Attila: Tanácsválasztás Nagykőrösön 1919. április 7-én, *Városunk Nagykőrös*, II. évf., 1989/4, 19. ↑
19. Dr. Böőr László: 70 éve történt, *Városunk Nagykőrös*, II. évf., 1989/3, 12. ↑
20. Dr. Szabó Attila: 70 éve történt, *Városunk Nagykőrös*, II. évf., 1989/3, 17. ↑
21. Böőr: 70 éve történt, 12. ↑
22. Szabó: 70 éve történt, 17. ↑
23. Uo., 17. ↑
24. Novák: *Nagykőrös a XXI. század küszöbén*, 97. ↑
25. Szabó: *Tanácsválasztás*, 20. ↑
26. Dr. Böőr László: 70 éve történt, *Városunk Nagykőrös*, II. évf. 1989/4, 7. ↑
27. Dr. Szabó Attila: 70 éve történt, *Városunk Nagykőrös*, II. évf. 1989/4, 4. ↑
28. Novák László Ferenc: *Nagykőrös város kismonográfiája*. Nagykőrös, Pest Megyei Múzeum Igazgatósága, 2008, 138. ↑
29. Böőr: 70 éve, 7. ↑
30. Szabó: 70 éve, 4. ↑
31. Uo., 4. ↑
32. Parancsnoka: Dr. Pogány Kálmán ↑
33. Szervezését Münnich Ferenc politikai biztos végezte. ↑
34. Novák: *Nagykőrös város kismonográfiája*, 114. ↑
35. Böőr: 70 éve, 7. ↑
36. Dr. Böőr László: 70 éve történt, *Városunk Nagykőrös*, II. évf., 1989/5, 3. ↑
37. Novák: *Nagykőrös város kismonográfiája*, 114. ↑
38. Dr. Szabó Attila: 70 éve történt, *Városunk Nagykőrös*, II. évf., 1989/5, 12. ↑
39. Novák: *Nagykőrös város kismonográfiája*, 115. ↑
40. Szabó: 70 éve, 12. ↑
41. Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Budapest, Osiris, 2010, 81. ↑
42. Szabó: 70 éve, 12. ↑
43. Uo., 12. ↑
44. Romsics: *Magyarország*, 84. ↑
45. Dr. Böőr László: 70 éve történt, *Városunk Nagykőrös*, II. évf., 1989/5, 20. ↑

46. Uo., 20. ↑
47. Schleisz-Bognár Péter: *A nagykőrösi zsidóság története, IV. Holocaust – Az 1944. év tragikus eseményei.* n.é., online elérés: <http://www.vknagykoros.c3.hu/zsid17.htm> (Letöltés: 2022. március 18.) ↑
48. A Vörös Hadsereg I. hadtestének parancsnoka. ↑
49. Böőr: *70 éve*, 20. ↑
50. Novák: *Nagykőrös város kismonográfiája*, 115. ↑
51. Uo., 114. ↑
52. Perczel Olivér: *Nagykőrös román megszállása 1919-ben*, Nagykőrös, Nagykőrösi Kalendárium 2020, 39. ↑
53. Dr. Böőr László: *Tudja-e ki volt Mészáros János?* Városunk Nagykőrös, II. évf., 1989/8, 9. ↑
54. Romsics: *Magyarország*, 85. ↑
55. Perczel: *Nagykőrös*, 39. ↑
56. Böőr: *Tudja-e?*, 9. ↑
57. Perczel: *Nagykőrös*, 39. ↑
58. Hírek, *Nagykőrös és Vidéke*, IX. évf., 29. szám, 3. ↑
59. Magyar Nemzeti Levéltár, Pest Megyei Levéltár, Nagykőrösi Fióklevéltár (Továbbiakban: MNL PML NFL) V. 276. Nagykőrös város polgármesterének iratai (1865-) 1872-1949 (-1958) (Továbbiakban: V. 276.) h/ Hirdetések jegyzőkönyvei 1872-1926. (továbbiakban: h.) 21. kötet. 1919.VIII.11. ↑
60. Böőr: *70 éve*, 20. ↑
61. Romsics: *Magyarország*, 87. ↑
62. Perczel: *Nagykőrös*, 41. ↑
63. MNL PML IV. 401. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánjának iratai, 1876 – 1949. (Továbbiakban: IV. 401.) b/ Általános iratok 1876 – 1949. (Továbbiakban: b.) 293. doboz. 457. sz. irat. 1919.12.16. 2. ↑
64. MNL PML NFL V. 271. Nagykőrös Város Képviselőtestületének iratai 1872-1949. a) Közgyűlési jegyzőkönyvek 1872-1949. (Továbbiakban: V. 271. a.) 47. kötet. 1919.XI.07. ↑
65. Galántai Fekete Béla: *Nagykőrös. Magyar városok monográfiája*, Budapest, 1927, 212. ↑
66. Romsics: *Magyarország*, 87. ↑
67. Perczel: *Nagykőrös*, 40. ↑
68. MNL PML IV. 401. b. 293. doboz. 457. sz. irat. 1919.12.16. 2. ↑
69. MNL PML NFL V. 276. a/ Elnöki iratok 1888-1949. (Továbbiakban: a.) 3. doboz 59. irat ↑
70. MNL PML IV. 401. b. 293. doboz. 457. sz. irat. 1919.12.16. 2. ↑
71. MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltár, XVI. Tanácsköztársaság (1919), 502. A Kecskeméti Forradalmi Törvényszék iratai (1919) (Továbbiakban: BKML XVI. 502.) 3. kötet 137. irat. ↑
72. MNL PML NFL V. 276. C/ Kútfős iratkezelési rendszer 1886-1926. (Továbbiakban: C.) III. kútfő:

- Vegyes ügyek (Továbbiakban: III.) 856. doboz 651. irat. ↑
73. Hírek, *Nagykőrös és Vidéke*, X. évf., 62. szám, 1919. december 25., 2. ↑
74. MNL BKML XVI. 502. 3. kötet 137. irat. ↑
75. MNL PML NFL V. 276. b/ Bizalmas iratok 1888-1949. (Továbbiakban: b.) 5. doboz 11. irat. ↑
76. Hírek, *Nagykőrös és Vidéke*, X. évf., 78. szám, 1. ↑
77. MNL PML NFL V. 276. f/ Katonai ügyek (1865-) 1872-1944. I. sorozat: Vegyes nyilvántartások (Továbbiakban: f. I. sor.) 197. köteg. Fogolytáborból elbocsátott vörös katonák névjegyzéke. ↑
78. Fegyelmi eljárás alá vont alkalmazottak nyilvántartása. MNL PML NFL V. 276. k/ Vegyes nyilvántartások 1886-1944. (Továbbiakban: k.) 15. kötet. 7997. irat. ↑
79. MNL PML NFL V. 276. a. 3. doboz. 7. irat. ↑
80. MNL PML NFL V. 271. *Nagykőrös Város Képviselőtestületének iratai 1872-1949.* a) Közgyűlési jegyzőkönyvek 1872-1949. (Továbbiakban: V. 271. a.) 47. kötet. 1919. IX. 05. ↑
81. Direktóriummi anyag. MNL PML NFL V. 276. c/ Közigazgatási iratok 1872-1949. 1. sorozat: Közigazgatási iratok 1872-1933. D/ Alapszámos iratkezelési rendszer 1927-1933. (Továbbiakban: c. 1. sor. D.) 1403. kötet. 722. irat. ↑
82. MNL PML NFL V. 271. a. 47. kötet. 1919. XI. 21. ↑
83. MNL PML NFL V. 276. h. 22. kötet. 1919. XI. 28. ↑
84. Uo. ↑
85. Hírek, *Nagykőrös és vidéke*, IX. évf., 42. szám, 1919. november 20., 2. ↑